

SZORVÁNYSTRATÉGIÁK

OROSZ ILDIKÓ

Anyanyelvi / anyanyelvű oktatás szórványban

Kárpátaljai helyzetkép

A nemzeti kisebbségek tipologizálása általában három ismérv – szármosság, térbeli elhelyezkedés, identitástudat – alapján történik, melyek befolyásolják és meghatározzák az érdekérvényesítés lehetőségeit a többségi társadalomban, azaz azt, hogy mennyire tudja a kisebbség biztosítani kulturális életének folyamatosságát, kulturális értékeinek és az értékeket hordozó, továbbvivő nemzeti elitjének reprodukcióját (Joó 1988, Kiss Gy. 1993.) Ha a fenti ismérvek tekintetében egy-egy nemzeti kisebbség erős pozíciókkal rendelkezik, akkor képes önálló közösségi életre, és közösségként integrálódik a többségi nemzetbe, vagyis kollektív jogokkal rendelkezik. Bármelyik ismérv gyengülése hátrányosan befolyásolja az érdekérvényesítést, ami végső soron szétzilálja a közösséget, tagjai – a kisebbségi lét kihívásaira adott válaszként – egyre inkább az egyéni megoldásnak tekinthető asszimiláció irányába mozdulnak el.

A nemzeti kisebbségek helyzetét meghatározó ismérvek mértéke állandóan változik. Fontos, hogy figyelemmel kísérjünk a változások folyamatát, fázisait. Az előbbiekből következik, hogy egy-egy kisebbség helyzetének meghatározásakor bizonyos térbeli és időbeli korlátok figyelembe vételével vonhatunk le érvényes és hiteles következtetéseket. Ugyanakkor az államoknak is figyelembe kellene venni a határain belül élő nemzeti kisebbségek pozícióját az őket érintő törvények elfogadásánál.

A nemzeti kisebbségek helyzetének leírásakor (különösen Kelet-Európában) fontos megkülönböztetni és definiálni a következő fogalmakat: *etnikum*, *szórvány*, *diaszpóra*.

Szórványnak tekintjük azt a nemzeti kisebbséget, amely több generáción keresztül egy adott térségben letelepedve él, és valamely történelmileg meghatározott társadalmi-gazdasági folyamat hatására az adott régiókban elvesztette társadalmi befolyását, abszolút és relatív számaránya egy meghatározott – a nemzeti kisebbségek erős helyzete szempontjából – „billenőpont” alá került, érdekérvényesítési potenciáljának csökkenése következtében kulturális, anyanyelvi intézményeinek nagy részét elvesztette, vagy már nem képes azokat önmagától fenntartani, ugyanakkor identitása még erős és anyanyelvéhez köti, bár a nyelvcsere folyamata előrehaladott.

Diaszpóra alatt azt a többségi társadalmon belül élő nemzeti kisebbségi csoportot értjük, amely valamely történelmi, társadalmi, gazdasági esemény, folyamat hatására, politikai egzisztenciális, gazdasági okokból személyes egyéni döntés alapján választotta azt a közeget, amelyben él, de ragaszkodik anyanyelvének kultúrájához.

Etnikum alatt azt a népcsoportot értjük, amely egy adott többségi társadalmon belül huzamosabb ideig a többségekkel együtt élve nemzeti ismérveinek főleg néprajzi jellegű kulturális örökségét őrizte meg, identitásának mássága nemzeti mentalitásában, gondolkodásában, logikájában nyilvánul meg, részben vagy teljesen integrálódott a többségi társadalomba, esetenként a nyelvcsere túl van, de még mint csoport különállását igyekszik megőrizni, ellenállni az előrehaladott asszimilációs folyamatnak.

A kisebbségek fenti ismérvei alapján az ukrain magyarság szórványnak számít. De részben az már Kárpátalja területén is, vagy legalábbis a „billenőpont” határán lévő veszélyeztetett kisebbségnek tekinthető.

Amennyiben a kárpátaljai magyarságot területi szinten vizsgáljuk, úgy Kárpátalján főleg számosságuk relatív aránya alapján szórványként kell kezelnünk a következő települések magyar lakosait: Ungvár, Munkács, Nagyszőlős, Beregrákos, Perecsény, Nagyberezna, Órdarma, Szerednye, Huszt, Těcső, Szolyva, Aknaszlatina, Visk, Bilke, Rahó, Kőrösmező, Gyertyánliget, Tiszabogdány, Terebesfejérpatak, Nagybocksó, Bustyaháza, valamint ide sorolható a magyar–ukrán nyelvhatár peremvidéke a volt Ungban és Ugocsában.

A szórványban élők számáról nem állnak rendelkezésünkre reális adatok, a legutóbbi, 1989-es népszámlálás adatait fenntartásokkal kell kezelnünk. Ahol ez lehetséges, egyéb forrásokkal összevetve mérlegelhetjük a kisebbségi arányokat. A torzításokra jó példa az általunk közlőről ismert Csongor (Munkácsi járás), ahol csak egy-két százalékban laknak ukránok, viszont a statisztikai hivatal kimutatása szerint 1989-ben itt a 2239 lakosból mindössze 312 volt magyar.

A kárpátaljai szórványok térbeli elhelyezkedése, számossága, identitása és az azt erősen meghatározó történelme vidékenként eltérő. Nem egyformán fejlődött a magyar anyanyelvű intézményrendszer sem, így nem lehet egységesen leírni anyanyelvű oktatási helyzetüket.

A háború után a nagyobb településeken – ahol a magyarság még kellő pozícióval rendelkezett (Munkács, Ungvár, Nagyszőlős, Técső, Aknaszlatina), illetve a nyelvszigeteken (Beregrákos, Visk), ahol a falvakon belül is külön utcákban, negyedekben éltek a magyarok – szervezett magyar tannyelvű iskolákat külön csoportként kell kezelni, mivel sem az itt élők, sem a kárpátaljai magyarok nem szórványként határozzák meg helyzetüket.

A hetvenes években az oktatás intézményi hátterének optimalizálását célul tűző állami törekvések főleg a városok magyar iskoláinak ártottak, melyek önállóságukat elveszítve az úgynevezett internacionalista iskolák részeivé váltak. Ezekben a tanintézetekben egy irányítás alatt ukrán, orosz, magyar tannyelvű párhuzamos osztályok működtek. Így például a magyar tannyelvű Nagyszőlősi 3. Számú Középiskolát összevonták az 5-ös számú ukrán tannyelvű iskolával, és így lett belőle a 8. számú, immár internacionalista (több oktatási nyelvű) tanintézet. Aknaszlatinán az orosz, az ukrán és a magyar iskolát vonták össze egy háromnyelvű intézménnyé. Munkácson a magyar iskolán belül indítottak orosz tannyelvű párhuzamos osztályokat, melyekben a magyart fő tárgyként tanulták. Ungváron, Técsőn, Visken, Beregrákoson iskoláink megőrizhették önállóságukat. A tanulólétszám az internacionalista intézmények magyar osztályaiban egyre fogyatkozott. A '80-as évek végére az osztályok tanulólétszáma megközelítette a bezáráshoz szükséges kritikus határt. 1989-ben megalakult a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ), amelynek tevékenységében az volt az első nagy siker, hogy sikerült elérni a nagyszőlősi és az aknaszlatinai iskolák önállóságának visszaállítását. A működésükhöz szükséges feltételek biztosításának megszervezése a kárpátaljai magyarok összetartozásának jelképe lett. Az aknaszlatinai iskola számára kiutalt, nagyon rossz állapotú óvodaépület felújításához például az alföldi magyar falvakból is szervezett segítséget a KMKSZ. Ez az összefogás a tantestület véleménye szerint azóta is példátlan az iskola életében. A kárpátaljai magyarság köztudatában viszont ezek a városok nem minősülnek szórványnak.

Az anyanyelvű oktatás szempontjából szórványhelyzetben az ugcocsi, ungvideki, beregvideki tömbmagyarság nyelvhatárán elhelyezkedő települések – Királyháza, Fancsika, Mátyfalva, Tekeháza, Feketeardó stb. – vannak.

Szórványban a magyar nyelv iránti érdeklődés, az anyanyelven tanulás igénye a nyolcvanas évek végén kapott lendületet, amikor Bilics Éva, a Rahói KMKSZ-alapszervezet elnöke Petőfi Anyanyelvi Klubbot szervezett a Rahói Kartongyár klubtermében. A klubba főleg nagymamák jártak, akik magukkal vitték unokáikat is. A nagymamák kezdtek foglalkozni a gyerekcsoportokkal. Magyar népi játékokra, versekre, mondókákra tanították őket. 1992-től lehetőség nyílt arra, hogy az iskolákban fakultatív órakeretben bevezessék az anyanyelv oktatását. A magyar nyelv státusza, presztízse a határ átjárhatóságával megnőtt, így nagy lelkesedéssel még azok is beíraták a gyerekeiket ezekre a foglalkozásokra, akiknek nem voltak magyar gyökereik.

Budapesten „Kinyílik a világ” néven alapítványt hoztak létre a szórványban élő gyerekek magyarországi üdültetésének megszervezésére. Azóta 40-100 gyereket tudnak üdültetni.

A gazdasági helyzet gyors romlása következtében az iskolákban megszüntették a fakultációkat. A KMPSZ az MKM Határon Túli Magyarok Főosztályán és az Illyés Közalapítványnál nyert pályázatok révén vasárnapi iskolákként működtette tovább a csoportokat a plébániák és iskolák termeiben.

1999-től államilag elismert és szabályozott oktatási forma a vasárnapi iskola. Az állam a költségvetés függvényében a bejegyzett iskolákat támogatásban részesítheti, de a költségvetési hiány miatt a járásokban erre nincs mód. A kárpátaljai magyar szórvány ezidáig óvatosságból, vagy bizalmatlanságból fakadóan nem élt a lehetőséggel, a vasárnapi iskolai foglalkozásokat az Illyés Közalapítvány és az OM támogatásával továbbra is a KMPSZ szervezi.

Az anyanyelv-élesztést felkarolták a római katolikus egyház papjai is, akik szintén fontosnak tartják, hogy a hívek megtanuljanak magyarul írni és olvasni. Egyelőre a legtöbb helyen magyar nyelven miséznek, bár egyre kevesebb azok száma, akik ilyen alkalmakkor tudnak felolvasni vagy ministrálni. Az ungvideki magyarok már át is tértek a szláv nyelvű – szlovák vagy ukrán – szolgálatra.

Magyarországi támogatással, a KMPSZ szervezésében 1995-től évente anyanyelvi táborra kerül sor Beregszászban a szórványban élő gyerekek számára. A tapasztalatok alapján a gyerekek szívesebben utaznak Beregszászba, mint Magyarországra, mert itt nincs akkora nyelvi kontraszt. 1997-től a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola diákjai nyári szakmai gyakorlatukat szórványvidéken töltik. Napközis foglalkozásokat szerveznek a helyi közösség által biztosított körülmények között, általában a plébániák udvarán.

Kárpátalján szórvány alatt az ott élő magyarság a Tisza, a Latorca, az Ung, a Borzsa folyók felső folyásának környékén élő magyarokat érti. Ebben a

megközelítésben vizsgáljuk meg a kárpátaljai szórványok, mindenekelőtt anyanyelvű oktatásuk helyzetét. A leírásunkban S. Benedek András kárpátaljai történeti és kultúrtörténeti munkáira, P. Punykó Mária erre a vidékre vonatkozó néprajzi, Perduk János nyelvészeti kutatásaira, az 1989-es népszámlálás adataira, a Bagu Balázs által gyűjtött adatokra, a KMPSZ adatbázisára, a Türogtató Kiadó által az utóbbi években megjelentetett, a kárpátaljai történelmi egyházak templomait bemutató könyvsorozatra, illetve az egyházak saját bevallásain alapuló, részben publikált rövid, egyházközösséget leíró anyagokra, valamint a Botlik József – Dupka György szerzőpárosnak a kárpátaljai magyar településeket bemutató munkáira támaszkodtunk.

A Felső-Tisza-vidék

A legnagyobb lélekszámú magyar szórvány a Felső-Tisza-vidéken, a jelenlegi közigazgatási felosztás alapján a Huszti, Tücsői, Rahói járásokban a követező településeken él: Kőrösmező (Jaszinya), Rahó (Rahiv), Gyertyánliget (Kobilecka Poljana), Tiszabogdány (Bohdany), Terebesfejérpatak (Gyilove), Nagybocksó (V. Bicskiv), Bustyaháza (Bustino), Taracköz (Tereszva), Kerekhegy (Okruhla), Tücső (Tjacsv), Huszt (Huszt), Aknaszlatina (Szolotvina), Visk (Viskove).

A *Felső-Tisza-vidéken* az anyanyelvhasználat színtere a család és a templom. Az itt élő magyarok számára nem szerveztek anyanyelvű oktatást, mivel elmagyarosodott németekként tekintettek rájuk. Identitásuk erősen vallási kötődésű, és így kapcsolódik az anyanyelvhasználatukhoz. A magyar nyelv számukra az Isten nyelve, ezen a nyelven imádkoznak, beszélnek egymással a templomban, a vallási ünnepeken. A templomban egymás között magyarul beszélnek a gyerekek is, de az udvaron már áttérnek az ukránra. Magyarul nem káromkodnak, azt „szovjetül” teszik, ahogy ők mondják. A nyelvcsere előrehaladott stádiumban van. A nagyszülők még megtanítyják imádkozni unokáikat magyarul, de már ők is inkább ukránul szólnak hozzájuk, különösen közterületen (P. Punykó, 1999).

Kőrösmező (Jaszinya), melynek része Kevele (Szvidovec) a legtávolabbi település Kárpátalján, ahol még számottevő magyarság él. A település mintegy 250 km-re van a terület székhelyétől, Ungvártól. Az 1989-es népszámlálás adatai alapján a 8594 lakosból 943 vallotta magát magyarnak. A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház által 1997-ben kiadott *Kárpátalja templomai* című kiadvány szerint a hívek száma 1000. A templomban magyarul miséznek.

A szovjet rendszerben itt nem működött semmilyen intézményes anyanyelvi/anyanyelvű oktatás. Az 1991/92-es tanévtől kezdve működik magyar fakultáció. A KMPSZ által szervezett vasárnapi iskolában a 2000/2001-es tanévben 4 csoportban 74 gyerekek foglalkoztak. A gyerekek zöme már nem vagy csak alig beszél magyarul. A törvények szerint ha legalább 10 szülő kezdeményezi, magyar tannyelvű osztályt lehet nyitni bármelyik ukrán oktatási intézményben. A magyarság létszáma alapján elképzelhető magyar általános/középfokú fenntartása. Amennyiben a magyar nyelven tanulni kívánók száma kevesebb lenne mint 10 fő, úgy anyanyelvű oktatásukat beutaztatással lehetne megoldani a településtől mintegy 35 kilométerre fekvő Rahó magyar tannyelvű osztályaiban. Ehhez autóbust kellene bérelni.

Rahó (Rahiv) 35 km-re van Kőrösmezőtől és 209 km-re Ungvártól. A római katolikus egyház szerint a hívek száma 1500 fő. A mise nyelve magyar. Az 1989-es népszámlálás adatai szerint a település 15 812 lakosából 1282 vallotta magát magyarnak. Magyar nyelvű/nyelvi oktatás 1945 óta nincs. Az 1991/92-es tanévben a Rahói 1. Számú Középfokú Iskolában 254 tanuló önálló tantárgyként, 114 fakultációként tanulta a magyar nyelvet. A gazdasági romlás miatt ezt nem finanszírozták, így folyamatosan leépült a hivatalos magyar oktatás. Az 1998/99-es tanévtől a szülők kezdeményezésére szerveztek magyar tannyelvű osztályt. Az iskolának azóta 3 ilyen osztálya van és a szülők a következő tanévben is kérik fogják új osztály indítását. Egy év múlva azonban már gondot fog okozni a tanteremhiány. Megoldásként kínálkozik a Római Katolikus Egyház tulajdonát képező épület, mely felújítás és átalakítás után alkalmas lenne egy magyar tannyelvű általános iskola számára. Ez az intézmény helyet adhatna a környékbeli falvak magyarul tanulni kívánó diákjainak, amennyiben a beutaztatásuk, vagy helyi elszállásolásuk megoldható lenne. A felújított épület tetőtere alkalmas kollégium kialakítására. A gyerekek beutaztatásának költsége falvanként változó. Az 1999/2000-es tanévben a magyar osztályokban tanuló 45 gyereken kívül 111 gyerek tanult magyart fakultációként (9 csoportban havi 112 órában). A helyi, magyarul tudó pedagógusok számára magyar nyelvi/szaknyelvi továbbképzéseket kellene szervezni. Néhány tárgy oktatására, főleg a magyar nyelv és irodalomra, illetve az alsó tagozatos tanítóokra van szükség. Amíg saját pedagógusaikat ki nem nevelik, fizetés kiegészítéssel Kárpátalja alföldi részéről lehetne pedagógusokat szerződtetni.

Tiszabogdány (*Bohdany*) a Fehér-Tisza két partján terül el mintegy 15 km-re Rahótól. A három társközségből álló Bogdány közigazgatási területén az 1989-es népszámlálás szerint az 5924 lakosból 193 vallotta magát

magyarnak. 1945 óta nincs magyar nyelvű intézményes oktatás a faluban. Az 1991/92-es tanévben 45 gyerek tanulta a magyart fakultatív keretben a helyi ukrán iskolában, míg az 1999/2000-es tanévben magyarul 36 gyerek tanult, 2 csoportban havi 8 órában. A tiszabogdányi római katolikusok a rahói plébániához tartoznak és az ortodoxok kezén lévő görög katolikus templomban miséznek magyarul. Anyanyelvű oktatásuk igény szerint elemi szinten helyben, a későbbiekben Rahón valósítható meg.

Terebesféhérpatak / Trebusaféjérpatak (Gyilove) 20 km-re fekszik Rahótól a Tisza jobb és bal partján az Ungvár–Rahó országút mentén. Az 1989-es népszámlálás szerint a település 2952 lakosából csak 20-an vallották magukat magyarnak. 1989-től kérik római katolikus templomuk visszaadását. 1990-ben római katolikus kápolnát építettek a hívek. Magyar oktatás 1945 óta nem volt a településen. Ma a KMPSZ szervezésében 25 gyerek egy csoportban foglalkozik havi 16 órában a magyar nyelvvel. Magyar intézményes oktatás esetleg összevont elemi osztályban lehetséges. A továbbtanulásra Rahón lenne lehetőség vagy beutaztatással, vagy bentlakás biztosításával.

Nagybocskó (V. Bicskiv) az Ungvár–Rahó főút mentén fekszik a Tisza jobb partján. A település balparti része Romániához tartozik. A község 35 km-re fekszik Rahótól és 15 km-re Aknaszlatinától, így ez utóbbi nagyközség vonzáskörzete, bár közigazgatásilag más-más járáshoz tartoznak. Az 1989-es népszámláláskor a 8968 lakosból 424-en vallották magukat magyarnak. A római katolikus templom romániai területre került, mivel a Tisza bal partján áll. Az 1991/92-es tanévben a KMKSZ kezdeményezésére 15 tanuló fakultációként tanulta a magyart. Az 1999/2000-es tanévben egy csoportban, havi 16 órában 28 gyerek részesül magyar oktatásban a KMPSZ által szervezett vasárnapi iskolai keretek között. Anyanyelvű oktatásuk elemi iskolai szinten helyben megoldható, továbbtanulásra az aknaszlatinai iskolában beutaztatással lenne lehetőség.

Gyertyánliget (Kobilecka Poljana) 36 km-re van Rahótól, 15 km-re Aknaszlatinától és 12 km-re az Ungvár–Rahó főútvonaltól a hegyekben a Soporka (Szapurka) folyó két partján. A római katolikus hívek szám 700, a mise nyelve magyar. Az 1989-es népszámlálás szerint a 3025 lakosból 421-en vallották magukat magyarnak.

Az 1991/92-es tanévben a szülők kérésére 15 tanuló magyar fakultációban vett részt a helyi iskolában, amit két év múlva anyagi okokra hivatkozva megszüntettek. Az 1999/2000-es tanévben a KMPSZ szervezésében és támogatásával 35 gyerek 2 csoportban, havi 24 órában tanulta a magyar nyelvet.

A 2000/2001-es tanévben a szülők magyar osztály indítását kezdeményezték. A 2001/2002-es tanévre kaptak engedélyt, amikor elindulhatott az elemi oktatás. Van lehetőség általános iskola kiépítésére, továbbtanulásuk biztosítható helyben, vagy beutaztatással Aknaszlatinán.

Aknaszlatina (Szolotvina) ukrán-magyar-román bányásztelepülés. A település a Tisza mentén az ukrán-román határon terül el 25 km-re a járási központtól, Técsőtől. Római katolikus egyházában 3500 hívőnek magyarul miséznek. Az 1989-es népszámlálási adatok szerint a település 9651 lakosából 2723 vallotta magát magyarnak. 1945-től három önálló – ukrán, magyar és román tannyelvű – iskolát nyitottak, 1965-ben azonban összevonták a magyart és az ukránt, majd orosz osztályokat is nyitottak az intézményen belül, ahová főleg magyar nemzetiségűek jártak. 1989-ben a KMKSZ kezdeményezésére a magyar iskola visszanyerte önállóságát. Az 1991/92-es tanévben 282 tanulóval és 24 oktatóval kezdték meg a munkát egy elhanyagolt, rossz állagú volt óvoda átalakított épületében. A 2001-es évben a szülők kérésére és a KMPSZ szervezésében a román középiskolában három csoportban magyar fakultációt vezettek az iskola tanárai. A római katolikus egyház magyar óvodát működtet.

Taracköz (Tereszva) Aknaszlatina és Técső között helyezkedik el az Ungvár–Rahó főútvonal mentén mintegy 10 km-re Técsőtől. A település római katolikus gyülekezete a técsői plébánia filiája. A legutóbbi népszámlálás szerint a település 7204 lakosa közül 94 vallotta magát magyarnak. Anyanyelvi oktatás nem folyik a településen. Igény és támogatás esetén vasárnapi iskolát, fakultációt lehetne szervezni. Továbbtanulásuk biztosítható Técsőn a középiskolában és a líceumban, melynek van kollégiuma.

Kerekhegy (Okruhla) kis falu a hegyek közé szorulva a Técsői járásban. Impozáns római katolikus temploma van. Az egyházközség a Técsői plébániához tartozik és mindössze 120 hívet számlál. A mise nyelve magyar, anyanyelvű iskolai oktatás nincs. A faluban katolikus óvoda működik, melyben magyarul is foglalkoznak a gyerekekkel. Vasárnapi iskola és fakultáció szervezésének van realitása. A továbbtanulás a Técsői Középiskolában és líceumban biztosítható, ahol kollégium is van. Az 1989-es népszámlálás adatai szerint a település 625 lakosából 1 vallotta magát magyarnak.

Técső (Tyacsiv) Ungvártól 136 km-re, a Tisza jobb partján az ukrán-román határ mentén terül el. 1946-tól magyar tannyelvű általános, 1957-től önálló magyar tannyelvű középiskola működik a városban. 1991-ben magyar óvodai csoport is indult. A KMPSZ koncepciója szerint ez a település adottságai alapján – a vidék legnagyobb települése, megközelíthető közúton,

vasúton, jelentős a magyarok száma, mindkét magyar egyháza erős – a vidék magyar szellemi központja lehetne, vagyis átválthatná Máramarossziget egykori szerepét. Ebből kiindulva a KMPSZ is támogatta, hogy Técsőn az Illyés Alapítvány támogatásával líceumot (gimnáziumot) hozzanak létre. Az 1992-ben kezdődött mintegy 40 millió forintos beruházást 1999-ben fejezték be. Az oktatást a 2000/2001-es tanévben kezdték meg. Egyelőre sajnos nem tölti be a vállalt szerepet. A líceumban a técsőieken kívül alig van máramarosi gyerek. Sokan a terület alföldi részéről iratkoztak be, nagy részben olyanok, akik nem nyertek felvételt valamely síkvidéki református líceumba. Az intézmény 2001-től kérte felvételét a református líceumok sorába. Amennyiben ez jogilag is megvalósul, úgy annak fenntartási költségeit teljes mértékben az egyháznak kell vállalnia, csak az országosan kötelező minimális tantárgyak óradíját finanszírozza az állam. Ez esetben, ismerve a helyi körülményeket, elképzelhető a továbbiakban, hogy csak az anyaország támogatásával lesz működtethető és fenntartható. Fontos lenne az önálló magyar állami óvoda megnyitása.

Bustyaháza (Bustino) A falu 8 km-re fekszik Técsőtől az Ungvár–Rahó főútvonal mentén. Az alaposan megrongált templomot 1989-ben összefogással felújították. A hívek száma 350. A mise nyelve magyar. Az 1989-es népszámláláskor a 8147 lakosból 396 vallotta magát magyarnak. Vasárnapi iskolaként, fakultációként oktathatnánk magyart, esetleg elemi iskola létesülhetne. Továbbtanulásuk megoldható beutazással a mintegy 8 km-re lévő Técsőre, vagy az 5 km-re lévő, de a főúttól félreeső Viskre.

Visk (Viskove) 25 km-re fekszik Huszttól, és közigazgatásilag is a Huszti járáshoz tartozik. Római katolikus egyháza híveinek száma 1000. A mise nyelve magyar. A református gyülekezet 2000 lelket számlál. Önálló magyar és ukrán középiskolája van. A településhez több társközséget csatoltak. A mintegy 8000 lakosból 4000 magyarnak vallja magát. A településnek nincs magyar óvodája. A KMKSZ helyi alapszervezete az Illyés Közalapítvány támogatásával óvodát épített, ami nincs befejezve, és fenntartásának költségei nem biztosítottak.

Huszt (Huszt) Szilcén keresztül 109 km-re, Beregszászon át 132 km-re van a terület központjától Ungvártól. A római katolikus egyháznak 1500, a reformátusnak 500 híve van. Az 1989-es népszámlálás adatai szerint a 31 287 lakosból 1759 vallotta magát magyarnak. A településnek a szovjet rendszerben magyar nyelvű iskolája nem volt. 1992-ben a szülők kezdeményezésére újra indították a magyar általános iskolát egy nagyon romos épületben, aminek a teteje 1998-ban a nagy havazáskor beszakadt, és csak 2000-ben,

magyarországi segítséggel sikerült rendbehozni. Az általános iskolát középiskolává lehetne fejleszteni, és magyar óvodát, vagy óvodai csoportokat volna célszerű indítani állami vagy egyházi fenntartásban. Néhány szaktanárra lenne szükség. A tanárok az alföldi területekről toborozhatók lakásbérleti támogatás, ellátási, valamint útiköltség hozzájárulás biztosításával.

Tisza menti települések Ugocsában

Az anyanyelvű oktatás szempontjából szórványhelyzetben vannak az ugocsai tömbmagyarság nyelvhatárán elhelyezkedő települések is: Királyháza, Fancsika, Mátyfalva, Tekeháza, Feketeardó.

A Tisza, Huszt után kiérve a síkságra a volt Ugocsa megyén halad keresztül, és napjainkra mintegy nyelvhatárt is képez. Míg a tömbmagyarság részeként a kárpátaljai Tiszántúl homogén magyar közeg maradt, addig a Tiszán innen és Nagyszőlős környékén a tiszántúli rész is az ukrán–magyar nyelvhatárt jelenti. A települések vallási szempontból vegyesek. A magyar lakosság római katolikus, református és görög katolikus vallású. A zömében görög katolikusok által lakott településeken 1945 után nem is nyitottak magyar osztályokat. A fél évszázad eredményeként helyenként az identitástudat módosulását, a nyelvcsereét észleljük. A KMKSZ megalakulása után, az aktivisták közbenjárásával ezekben a falvakban összevont elemi osztályokat nyitottak, de a továbbtanulási lehetőségek megoldatlansága miatt – a tanulónak a negyedik osztály után az ukrán tannyelvű oktatásban kellett folytatni tanulmányait – a kezdeményezések zöme elsorvadt. Bármilyen anyanyelvű program esetén ezt figyelembe kell venni, és abban az esetben maradhatnak meg a különböző képzési formák, ha egyidejűleg biztosítva van a magasabb szintű továbbtanulás lehetősége.

Nagyszőlős (Vinohragyiv) A volt Ugocsa megye székhelye, most a Nagyszőlősi járásé. A népszámlálás szerint 25 663 lakosából 3174 volt magyar. A település 100 km-re fekszik Ungvártól. 900 református és 2000 római katolikus lakja. A városban 1945-től magyar általános iskola, majd 1956-tól középiskola működik. A hetvenes években összevonták egy ukrán iskolával, aminek eredményeként majdnem elsorvadt. 1990-ben az iskola önállóságát visszaállították Milován Jolánnak és a KMKSZ kiállításának köszönhetően. Az 1991/92-es tanévet új épületben, a volt Ugocsa vármegyeházában kezdték meg. A patináns épület megfelelő otthont biztosít a körzet egyik szellemi központjaként számon tartott intézménynek. Az épület maga, de főleg a tetőszerkezete alapos felújításra szorul.

Csepe (Csepa) Nagyszőlőstől 28 km-re fekvő ukrán-magyar település. 1989-ben az 1883 lakosból 555 vallotta magát magyarnak. A lakosság többsége görög katolikus. A misét magyar és ukrán nyelven tartják. Az elmúlt évtizedekben a magyar görög katolikusokat ukrán nemzetiségüként tartották számon, így magyar oktatást nem szerveztek számukra. A faluban ukrán középiskola működik, ezen belül a kilencvenes évek derekán magyar tagozatot indítottak. Az iskola tanári kara igényli a szaknyelvi átképzést, a magyar szakirodalmat, tankönyveket és segédkönyveket, szemléltetőeszközöket, korszerű felszereléseket. A faluba szeretnének egy magyar szakos tanárt hozni. Ez ellátási költséggel és lakbér, valamint utazási támogatással megoldható.

A falu társközségei *Csomafalva (1946-tól Zatyiszovka)* és *Tiszahetény (1946-tól Hetenyi)*. Mindkét település lakossága ukrán, de a szülők megtanítják gyermekeiket magyarul kommunikálni. Magyar vasárnapi iskolák fenntartása ebben segítségükre volna.

Fancsika (Fancsikove) A Tisza bal partján fekszik, 8 km-re Nagyszőlőstől. Tiszaújhely előtt bekötőúttal kapcsolódik az Ungvár–Beregszász–Rahó országúthoz. Elszlávosodott, valaha magyar település. Az 1989-es népszámláláskor a 2015 lakosból 620-an vallották magukat magyarnak. A mintegy 200 római katolikus hívőnek magyarul miséznek. A plébánia filiája Mátyfalva. A református templomot a 300 lelkes gyülekezet tartja fenn. 1989 után újjászervezték görög katolikus egyházát. Anyanyelvűi intézményhálózata nincs. Az 1991/92-es tanévben magyar fakultációt vezettek be a helyi ukrán tannyelvűi középiskolában, a következő tanévben elemi osztályt is szerveztek, de ez elsorvadt. A 2000/2001-es tanévben a középiskola 738 tanulója közül 337-en tanulták a magyart választott tantárgyként az 1-6. osztályokban. A 60 tanárból 10 magyar nemzetiségű. Magyar óvodai csoport és elemi oktatás szervezése lenne célszerű. Megfelelő tanulólétszám esetén továbbtanulásuk helyben megoldható, ellenkező esetben biztosítani kellene a negyedik osztály után a beutaztatást a nagyszőlősi magyar középiskolába.

Mátyfalva (Matyijeve) A falu lakosainak száma az 1989-es népszámlálás szerint 1046, közülük 322 magyar. Az 1-4. osztályokban 20 gyerek jár magyar tagozatra. Nincs első osztály. Megoldandó problémának tartják a tanulók beutaztatását a legközelebbi 10 km-re fekvő Tiszaújlaki Középiskolába.

Feketeardó (Csornotisziv) A Tisza jobb partján terül el, 13 km-re Nagyszőlőstől. 1945-ben önálló magyar elemi iskolája, majd 1947-től általános iskolája volt. 1974-ben az ukrán középiskolához csatolták, azóta folyamatosan sorvad. 1991-ben több éves kihagyás után indítottak újra magyar osztályt.

A 2000/2001-es tanévben 92 tanuló járt magyar tagozatra. Az iskola tantestületét szakmailag kellene támogatni, beiskolázási programmal a tanulólétszámot növelni lehetne. Ez az iskola a körzetnek egyik bázisiskolájává válhatna, ahová az elemi után bejárhatnának a gyerekek. A környező falvakból a beutaztatást biztosítani kellene.

Gödényháza (Hugya) 1991-ben a református hívek száma 400 fő körül volt. Szórványban római katolikusok is élnek itt. Görög katolikus egyházát 1989-ben újrászervezték. 1989-ben az 573 lakosból 393 volt magyar nemzetiiségű. Magyar iskoláját a hetvenes években megszüntették. Fakultációként 1991-ben indult újra a magyar oktatás. Az iskola 13 tanítójából 4 magyar. A magyar elemiben nagyon kevés a tanuló. Problémát okoz a helyi közösségnek az elemi iskola fenntartása, amit beiskolázási programmal, illetve a tanítók támogatásával lehetne segíteni.

Karácsháza (Karacsin) Görög katolikus lakossága magyarnak vallja magát, de magyar elemi iskoláját bezárták az 1970-es években. 1991-től fakultációként tanították a magyart, majd megnyílt az elemi iskola. A görög katolikus egyház, egyik volt tulajdona ellenében, megkapta az 1990-es évek elején be nem fejezett általános iskolát. Az épületben görög katolikus magyar gimnáziumot szeretnének indítani, amely a görög katolikus magyar közösség szellemi központjává válhat, és értelmiségi utánpótlásának képzését is biztosíthatná. A faluban házakat terveznek vásárolni az idehívott pedagógusok számára szolgálati lakásként. A településnek a népszámlálás adatai alapján 397 lakosa volt, és ebből mindössze 122 magyar. Valószínű, hogy csak az itt élő reformátusokat és római katolikusokat számították magyarnak. A gimnázium beindítása pozitívan hatna a magyar nyelvű képzésre az adott vidéken, hiszen a gimnázium kollégiuma révén biztosítaná a továbbtanulást.

Királyháza (Koroleve) A népszámlás 7702 lakosból 568 magyart tartott számon. A település társközsége *Vérce (Verjaca)*, ahol az 1907 lakosból 587, illetve *Horki (Feketetiszahegy)*, ahol az 572-ből 178 magyar. A nagyközség területén a népszámlálás 1333 magyart tart számon. 1944 óta nincs magyar iskolája. Esetleges magyarországi támogatással a 2000/2001-es tanévben 111 gyerek tanulta a magyart fakultációként. Célszerű lenne bekapcsolni a KMPSZ által szervezett vasárnapi iskolák hálózatába, majd idővel magyar elemi működtetni és megoldani a gyermekek beutaztatását Nagyszőlősrre, esetleg továbbtanulásuk helyben is elképzelhető lenne, ha tíznél több tanuló volna osztályonként. A településnek jelentős magyar ajkú cigány lakossága van.

Tékeháza (Tékove) Nagyszőlőstől 6 km-re fekvő, ma már nem magyar többségű település. 1945-től magyar elemi iskolája, 1948-tól általános volt, az 1970-es években bezárták, azóta nem tudják újraindítani. Óvodájában is csak ukrán csoport működik. Az iskolában fakultációként tanulnak magyart. Megoldás lenne magyar óvodai csoport szervezése, valamint elemi iskola indítása. Továbbtanulásuk megoldható a 4 km-re lévő feketeadói középiskolában, vagy a 6 km-re lévő nagyszőlősi középiskolában beutazási lehetőség biztosításával.

Hetenyi, Csomafalva, Szaszovo ukrán falvak, ahol az idősebbek beszélnek magyarul, és a fiatalok számára igény esetén vasárnapi iskolákat lehetne szervezni.

A Borzsa völgye

Ilosva (Irsava) járási székhely. Az 1910-es évek elején még fele-fele arányban éltek itt magyarok és rutének. Az 1989-es népszámlálás adatai szerint a 10 583 lakosból mindössze 108 vallotta magát magyarnak. Néhány református család él a településen, akik a bilkei gyülekezethez tartoznak. Intézményes anyanyelvi képzés nincs, vasárnapi iskola indítása egy csoporttal elképzelhető.

Ilonca (Ilnica) 4 km-re fekszik Ilosvától, a járási székhelytől, abszolút ukrán többségű település. Az 1989-es népszámlálás szerint a 8988 lakosból mindössze 13 vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Szórványban élnek római katolikusok és reformátusok. A helyi magyarok többsége adventista. A hittagok száma 1990-ben 280 volt (Botlik-Dupka). Intézményes anyanyelvű oktatásuk nincs. Vasárnapi iskola igény esetén indítható.

Dolha (Dovhe) A járás székhelyétől, Ilosvától 28 km-re fekszik a Munkács-Kovácsrét (Kusnica) műút mentén. A római katolikus hívek száma 1990-ben 1000 lehetett. Az istentisztelet ekkor még szlovákul és magyarul folyt. Az egyház szerint 1997-ben már csak 300 lélek tartozott hozzá. A miséket szlovákul tartják. Vasárnapi iskola egy csoport számára elképzelhető.

Bilke (Bilki) Ilosvától 8 km-re fekszik a Borzsa és a Bilke patak mentén. 1991-ben a mintegy 100 hívőből álló újjáalakult gyülekezet templomot épített. A KMPSZ szervezésében 2000-től vasárnapi iskolában nyugdíjas pedagógusok foglalkoznak a gyerekekkel, akik zöme már nem magyar anyanyelvű.

Nagybakta (Bakta) a Beregszászi járásban, már az alföld és a szőlőhegyek lábánál fekszik, mintegy 8 km-re Beregszásztól a Beregszász–Nagyszőlős–Rahó főút mellett. A korábbi tanya, illetve uradalom helyén Állami

Mezőgazdasági Kísérleti Állomást szerveztek. A kísérleti állomás vonzotta a Szovjetunió különböző nemzetiségeit az ott kínált lakások és kedvezmények révén. 1989-re a falu 900 lakosából 400 volt magyar. A magyarok főleg reformátusok, akik 1999-ben holland segítséggel templomot építettek. A településen ukrán tannyelvű elemi iskola működik, ahol fakultációként a KMPSZ szervezésében magyart is oktatnak. Igény mutatkozik rá és reális esélye van összevont magyar elemi osztályt indítani. A továbbtanulás beutazással megoldható a 3 km-re fekvő Mezőgecei Általános Iskolában.

Bakos (Bakos), Badó (Bado), Szvoboda (Szvoboda), Danyilovka (Danilivka). Az adott kis falyak volt uradalmi tanyákból kialakult erősen vegyes lakosságú települések. A csehszlovák megszállás idején 1938 előtt telepítettek ide csehek és ruszinokat. A Magyarországgal való újraegyesítéskor a csehek elhagyták a településeket. A megüresedett házakba és földekre magyar vitézeket és nagycsaládosokat költöztettek. Az 1989-es népszámlálás szerint Szvobodán 979 lakosból 198, Badón 535-ből 108, Bakosban 928-ból 188, Danyilovkán 503-ból 102 volt magyar. Ukrán középiskolája van, amely helyileg Nagybakos településen (ma már Szvoboda egyik utcája) található. A nagybakosi magyarok római katolikusok, a kisbakosiak reformátusok. Mindkét felekezet templomot épített magának. A római katolikus hívek száma 180. A két felekezet közösen vasárnapi iskolát tart fenn, ahol két csoportban 32 gyerekkel foglalkoznak szombatonként, heti 6 órában. Az egyik nevelő református, míg a másik római katolikus. Reális lenne magyar elemi osztályt indítani az ukrán tannyelvű iskolában. Továbbtanulásuk akár helyben is megoldható lenne saját tanárok kinevelésével vagy a KMTF végzőseinek delegálásával, kedvezőtlenebb esetben beutaztatással a mintegy 10 km-re fekvő Bányai Középiskolába.

A Borzsa vidékéhez tartozik néhány olyan ukrán település, amelyek közigazgatásilag a Beregszászi járás részét képezik és a hagyományok szerint egyes szülők megtanítják gyermekeiket a magyar nyelvre. Ezek a települések: *Kovácsó (Kvaszove), Alsóremete (N. Remeti), Felsőremete (V. Remeti), Somitanya (Kasztanove)*. Kovászón, amely Nagyberég–Bene–Sárosroszi között fekszik és görög katolikus ukrán település, a misén magyar énekeket is énekelnek. Ezek a településeken lenne igény vasárnapi iskolákra.

A Latorca völgye

Szolyva (Szvaljava) A város a Szolyvai járás székhelye, a Felső-Latorca völgyében terül el az Ungvár–Munkács–Lemberg országút mentén, Ungvártól

72 km-re. Az 1989-es népszámlálás adatai alapján a 18 980 lakosból 324 magyart regisztráltak. A római katolikus hívek száma 1991-ben 1500 körül volt. Az istentisztelet magyarul, szlovákul és németül folyik. Reformátusok is élnek a településen. Egyházukat újjászervezték, és óvodát tartanak fenn. Az óvodásokkal és az első osztályosokkal ketten foglalkoznak, heti két alkalommal. A foglalkozásokon mintegy 52 gyerek vesz részt. Vasárnapi iskola működik közel 30 gyerek számára. A vasárnapi iskola kiterjesztése, esetleg a magyar napi fakultáció vagy tantárgy bevezetése elképzelhető az iskolákban.

Polena (Poljana) Polena Szolyvától 12 kilométerre fekvő ásványvízforrásáról és üdülőiről híres nagyközség, amely az 1980-ban megépített új Ungvár–Lemberg nemzetközi országút átadása óta kissé félreeső helynek számít a régi műút mentén. A legutóbbi népszámlálás adatai szerint a 4314 lakosból 28 magyar volt. Polenán a KMPSZ szervezésében mintegy 12 gyerek számára vasárnapi iskola működik.

Munkács (Mukacseve) Ma a mintegy 80 település közigazgatási központja és megyei jogú város. A városban a magyarság száma az 1989-es népszámlálás szerint 80-ezerből 15 ezerre tehető. Az elmúlt tíz évben erőteljes a magyarság kitelepülése. A város magyarságának nagyobbik fele római katolikus, de jelentős a reformátusok száma is. A római katolikus hívek száma 6500. Főleg magyarul, de szlovákul is miséznek. A városban van a Római Katolikus Apostoli Kormányzóság székhelye. A Kárpátaljai katolikus püspök, Majnek Antal két éve magyar tannyelvű katolikus gimnázium indítását kezdeményezte. Az intézmény a helyi magyar tannyelvű II. Rákóczi Ferenc Középiskolában mint tagozat kezdte meg a munkáját, önállósodása most van folyamatban. Gondot okoz az elhelyezés, mert az egyház tulajdonát képező számos épületből nagyon keveset sikerült visszaszerezni. A református gyülekezet mintegy 900 hívet tart számon. Lelkipásztoruk Gulácsi Lajos, a Kárpátaljai Református Egyház korábbi püspöke. (Az ő püspöki tevékenységének eredménye a három kárpátaljai református gimnázium megalapítása és bejegyzése.) A városban egy magyar középiskola és egy magyar általános iskola működik, ahová főleg cigány gyerekek járnak. Fontos az önálló magyar óvoda működtetése, a magyar iskola felszereltségének és körülményeinek javítása, a katolikus gimnázium önállósítása és működésének biztosítása, épületgondjának megoldása, a cigány iskola profiljának kialakítása a tanulók és szülők igényei szerint. Ezek a feladatok külön tanulmányt igényelnek.

Beregrákos (Rakosin) Nyelv- és nyelvjárássziget a Latorca jobb partján, 9 km-re Munkácstól az Ungvár–Munkács műút mentén. A község része

Benediki (Benedikivci), Ruzkóc (Ruszke), Csapolc (Csopivci). Kajdano (Kajdanove) 1992-ben kivált a településből. 1991-ben a református hívek száma mintegy 1000 fő volt. A faluban 1945-ben megmaradt az általános iskola. Külön magyar óvodája van. Az iskola felszerelésének, és állagának felújítására lenne szükség.

Kajdanó (Kajdanove) Beregrákoshoz tartozott 1992-ig. Főleg ukránok lakta település. Mintegy 2000 lakosából 300 magyar nemzetiségű. A görög katolikus egyház, amely visszakapta jogait, helyben már csak ukránul misézik. Református egyháza 1815-ben keletkezett. 1991-ben híveinek száma mintegy 200. A gyerekek, ha magyarul akarnak tanulni, a közeli beregrákosi iskolába járhatnak. Helyben, igény szerint magyar összevont iskolát lehetne létesíteni, a gyerekek beutaztatását meg kellene szervezni.

A Latorcához közeli területen, főleg Munkács vonzáskörzetéhez tartozó számos településen élnek római katolikusok, akik német származásúak, de a magyart is használják. A misék nyelve még a nyolcvanas években is magyar, illetve német volt. A kilencvenes években már inkább magyar és szlovák, vagy magyar és ukrán. Ezen települések némelyikében esetleg elképzelhető magyar vasárnapi iskola működtetése.

Ungvidék

Közigazgatásilag ez a földrajzi egység a Nagybereznai, Perecsenyi és Ungvári járásokra oszlik. Azokat a településeket vizsgáljuk meg, ahol nem csak ortodox és görög katolikus egyház működik, mert ezeken a helyeken esetleg élhetnek magyarok, akik igényelhetik az anyanyelvi képzés valamilyen formáját.

Nagyberezna (V. Bereznij) A járási székhelyként működő városka a közigazgatásilag hozzácsatolt Zábriggallyal együtt 8334 lakosú. 1989-ben a népszámlálás szerint 29 magyar volt a városban. Az ukrán tannyelvű gimnáziumban 1994-ben még tantárgyként tanították a magyart, aminek oka a kereskedelem élnélkülsége is lehetett, de esetleg a helybeli magyar származásúak kezdeményezése. A szájhagyomány szerint a hetvenes években még magyar volt a temetkezési és más szertartások nyelve. 1991-ben a kettős magyar-szlovák anyanyelvűek számát 600-ra becsülték a településen.

Perecseny (Perecsin) A járási székhelyen a hozzá csatolt Szemir községgel együtt mindössze 8989 lakost számláltak, akik közül 90-en tartották magukat magyarnak. Az 500 hívőnek ma már szlovákul miséznek, de a nyolcvanas években még magyarul is tartották a szertartásokat.

Turjaremete (Turji Remeti) A Perecsényi járáshoz tartozik a Turja völgyében. A népszámláláskor a 3585 lakosból 48 magyarnak tartotta magát. Az 1961-ben bezárt katolikus templomot 1989-ben adták vissza. A hívek száma 300, akik szlovákul miséznek. 1991-ben a hívek száma még 850 volt, akiknek magyarul és szlovákul tartották a misét.

Antalóc (Antalovci) A községben a népszámlálás szerint az 1125 lakosból 347 magyarnak tartotta magát, bár a magyar oktatás iránt ezidáig nem mutatkozott igény. A római katolikusok a községben 1993-ban építették fel 100 ülőhelyes templomukat. A hívek száma 2000, a misét szlovákul tartják.

Mélyút (Hliboke) A kis falu 605 lakosából 186 magyarnak vallotta magát az 1989-es népszámláláskor. Egyházilag Szerednye filiája. Római katolikus templomát az 1960-as években bezárták, és 1967-ben ateista múzeumot nyitottak benne, de újraalapították 1989-ben. A hívek száma 300, akik a szertartásokat szlovákul tartják.

Onokóc (Onokovci) A településnek 2682 lakosa volt az 1989-es népszámláláskor. Ekkor 827 magyarnak tekintette magát. A magyar oktatás iránt még nem érdeklődtek a községből. A római katolikus hívek száma 100, akik szlovákul miséznek.

Órdarma (Sztorozsnica) A településen ukránok, szlovákok és magyarok élnek. A népszámlálás adatai szerint 2050 lakosból 632 magyarnak vallotta magát. A hívek száma 500, akik magyarul és szlovákul miséznek. A községben az ukrán középiskolában az elmúlt évtizedben szlovák osztályt nyitottak. A lakosság nagy része háromnyelvű.

Szerednye (Szerednye) Nagyközség az Ungvár-Munkács főúton, és félúton található a két város között. A hívek száma 500, akik szlovákul miséznek, és csak néhányan vallják magukat magyarnak. A magyar nyelvet inkább a cigányok beszélik, akik viszont az oktatás iránt nem érdeklődnek. A népszámláláskor a település 3440 lakosából 2761 ukránnak, 47-en pedig magyarnak vallották magukat.

Unghuta (Huta) A településen a népszámláláskor 264 lelket számoltak, melyből 84 magyarnak tartotta magát. A katolikus egyház szerint 700 szlovák és néhány magyar család lakja. Templomukat 1935-ben alapították, de 1958-ban bezárták, majd 1989-ben újraalapították. Az istentiszteletet elsősorban hutai, nevicsei, és ókemencei szlovákok látogatják. A hívek száma 90, a misét szlovákul tartják.

A felsorolt települések lakosságának zöme szlovák vagy ukrán nemzeti-ségű és anyanyelvű, így már nagyon csekély a valószínűsége bármilyen intézményes magyar nyelvi oktatás (akárcsak vasárnapi iskola) beindításának.

Ungvár (Uzshorod)

Megyei jogú város, Kárpátalja közigazgatási központja, amely az utóbbi fél évszázadban terebélyesedett a betelepülések révén, így a magyarság elvesztette pozícióját. Az 1989-es népszámláláskor a 117 061 lakosból még 9179 magyar volt. Az külföldre települők száma a városban az utóbbi években nagymértékben nőtt. A magyarok római katolikusok és reformátusok, illetve görög katolikusok. A római katolikus egyház híveinek száma 6500. A nagymise magyar, de néhány éve már a kismisét néha szlovákul tartják. A görög katolikusok magyar nyelven, vasárnaponként a székesegyházban tartják a kismisét. A magyar görög katolikusok számáról nincsenek adataink. A reformátusok gyülekezete 1000 főre tehető.

Anyanyelvi oktatási intézménye a Dayka Gábor Középiskola. Egy óvodában működik magyar csoport. A Közművelődési Szakközépiskolának magyar tagozata, az Ungvári Nemzeti Egyetem Filológiai Karának pedig magyar tanszéke van, ahol magyar nyelv és irodalom szakos tanárokat képeznek. 1990 óta tart a huzavona az Ungvári Állami Magyar Gimnázium megnyitásával kapcsolatban. A város vezetése arra hivatkozva, hogy nem találnak szabad épületet az intézmény számára, a kérdésben a döntést elodázza. Időközben több gimnáziumot és líceumot is nyitottak a hatóságok, melyek számára tudtak szabad épületet biztosítani. A gimnázium az Ungvári járás magyarsága számára lenne fontos. Ez lehetne a körzet szellemi elitjét képező és az értelmiségi utánpótlást biztosító intézmény. A város nagy kiterjedése miatt önállóítani kellene a mostani magyar középiskola tagozataként működő új lakónegyedbe li úgynevezett kisiskolát. Ez erősítené a magyarság pozícióit a városban.

Az Ungvári járásban a népszámlálás szerint sok településen jelentős a magyarok száma: Baranya – 407, Barvinok – 106, Hosszúmező – 174, Hegyfark – 128, Nagyláz – 573, Cigányóc – 144, Alsoszlatina – 265, Oroszkomoróc – 471, Dubrovka – 255, Irljava – 361, Csabanyivka – 167, Kibljari – 304, Hajdos – 151, Linci – 259, Kereknye – 465 Kincses – 74, Dimicső – 122, Nevicke – 313, Kamjanica – 560, Packanyove – 367, Hudlove – 482, Felsőszlatica – 104, Csertezs – 217, Járok – 208, Sztripa – 147. A fentebb leírtak miatt ezeket az adatokat erős kételkedéssel kell fogadnunk, esetleg elképzelhető, hogy a cigányok vallották magukat magyarnak a népszámláláskor.

IRODALOMJEGYZÉK

- A KMKSZ történetéből. Dokumentumok, tények. Budapest–Ungvár, Intermix.
- A Kárpátaljai Református Egyház 1996. Beregszász, kézirat.
- Az etnikumok közötti viszony Kárpátalján című konferenciáról. *Kárpátaljai Szemle* 1997. 5. sz. 2.
- Bagu Balázs: A kárpátaljai magyar óvodák és óvodai csoportok adatai és címlistája. *Közoktatás* 1995/3. 19–21.
- Bagu Balázs – Dr. Deák Ferenc: Anyanyelvi oktatás a szórványban. *Közoktatás* 1997/3. 11–13.
- Bagu Balázs – Dr. Deák Ferenc – Bagu Géza: A magyar nyelv tanítása nem magyar iskolában. *Közoktatás* 1997/4. 13–15.
- Bagu Balázs – Dr. Deák Ferenc: *Anyanyelvi oktatás Kárpátalján*. Kézirat.
- Bilics Éva: „... biccen a szó már a száj szögletén”. *Közoktatás* 1995/4. 8–9.
- Botlik József – Dupka György: *Ez hát a hon ... (Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéről, 1918 - 1991)*. Mandátum – Universum, Bp., 1991.
- Bottlik József – Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 1993.
- Csáti József – Dióssi Géza Kornél: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház. *Extra Hungariam. A Hatodik Síp antológiája*, 176–182. Budapest–Ungvár: Hatodik Síp Kiadó, 1992.
- Csernicskó István: A számok tükrében. Kárpátalja lakosságának nemzetiségi megoszlása a legutóbbi szovjet népszámlálás (1989) adatai alapján, némi kitekintéssel. *Forrás* 1997/5: 70–76.
- Csernicskó István: Kétnyelvűség és iskola. *Kárpátaljai Szemle* 1994. 9. sz. 17–19. p.
- Csernicskó István: A tannyelv szerepe az egy-, illetve kétnyelvűség kialakításában. *Közoktatás* 1995/4. 6–7. p.
- Csernicskó István: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest, Osiris Kiadó és MTA Kisebbségkutató Műhely, 1998.
- Csernicskó István: A kárpátaljai magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződéséről. *Közoktatás*, 1999/2. 19–20.
- Csernicskó István: Jogok és jogtalanságok. A kisebbségek anyanyelvi oktatásához való jog a nemzetközi és az ukrán kisebbségvédelmi dokumentumokban. *UngBereg 2000. Második Pánsíp-almanach*, 114–118.
- Csernicskó István – Orosz Ildikó: A magyar nyelv (és nyelvet éltető közösség) jelenéért és jövőjéért folytatott tevékenység Kárpátalján, In *Anyanyelvünkéről, anyanyelvünkért. Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázataiból*. NKÖM, Budapest, 2000.
- Czébely Lajos: *A viski magyar iskola története*. KMKSZ, 1998.
- Dupka György: A magyarság számának, összetételének és települési területeinek változása Kárpátalján (1910-től napjainkig). In: Kovacsics József (szerk.)

- Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990)*, 164–174. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1994.
- Fedinec Csilla: *A magyar tan nyelvű iskolahálózat Kárpátalján*. Anyanyelvű oktatásunk, MTT Könyvtár 1, Szabadka 1997.
- Gereben Ferenc: Nemzeti és kulturális identitás Kárpátalján. *Pro Minoritate* 2000/tavaszi, 166–170.
- Grozdova, I. N.: Etnokulturális folyamatok napjainkban a kárpátaljai magyarság körében. In: Ortutay Gyula (szerk.) *Népi kultúra – népi társadalom*. Az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának évkönyve V–VI., 457–466. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971.
- Gulácsy Géza: Az önálló nemzetiségi oktatási rendszerről. *Kárpátaljai Szemle*, 1993. 2. sz. 7–12.
- Hrancsák Ivan: Uhorci Zakarpattya v pizsljavojennyi roki: kiljksznij analiz (1945–1996 rr.) In *Matyeriali naukovo-prakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne rehuljuvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”*, Uzshorod, p. 83–97. 1997.
- Józan Lajos – Gulácsy Lajos: A Kárpátaljai Református Egyház múltja és jelene. In *Extra Hungariam. A Hatodik Síp antológiája*, 156–162. Budapest–Ungvár, Hatodik Síp Kiadó. 1992.
- Joó, Rudolf: *Etnikumok és regionalizmus Nyugat-Európában*. Budapest, Gondolat. 1988.
- Kacsur Gusztáv: Tiszaújlaki nyomorpedagógia. *Kárpátaljai Szemle*, 1993. 2.sz. p. 4–5.
- Kacsur Gusztáv: Meddig csökken még a létszám? *Kárpátaljai Szemle*, 1995. 5. sz. 13–14.
- Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941)*. Budapest Központi Statisztikai Hivatal, 1996.
- Kész Rita: Iskola a nyelvhatáron. *Kárpátaljai Szemle* 1996. 1. sz. 18–19.
- Kész Rita: Rahói mozaik (Interjú Bilics Évával a KMKSZ Rahói alapszervezetének elnökével.) *Kárpátaljai Szemle* 1996. 4. sz. 14–15.
- Kiss Gy. Csaba: Vázlat a nemzeti kisebbségekről. *Educatio* 1993 - nyár, 174–178.
- Kocsis Károly-Kocsisné Hodosi Eszter: *Magyarok a határainkon túl – a Kárpát-medencében*. Budapest, Tankönyvkiadó. 1991
- Dr. Kocsis Károly: A Kárpát – Balkán régió változó etnikai-vallási arculata – Az etnikai-vallási struktúra átalakulása (1920–1980) Részlet. *Kárpátaljai Szemle* 1995. 1–2. sz. 24–25.
- Kovács Elemér: Így látjuk mi. A kárpátaljai magyarság értékrendje. *Kárpátaljai Szemle* 1996. 6. sz. 18–19.
- Kovács Elemér: Vízválasztó. Ugocsei magyar kisiskolák. *Kárpátaljai Szemle* 1998. 4. sz. 10–11.
- Kovácsné Marton Erzsébet: KMPSZ – az elismerés rögös útján. *Közoktatás* 1996/1. 21.

- Kovácsné Marton Erzsébet: Alapszervezeti elnökök találkozója. *Közoktatás*, 1996/3. 26.
- Kovácsné Marton Erzsébet: „Növeli, ki elfedi a bajt”. *Közoktatás*, 1997/4. 4-7.
- Kozma Endre: Áldozat a fennmaradásért (Kárpátaljai magyar iskolaügy, 1986-1989). *Kárpátaljai Szemle* 1995. 4. sz. 19-21, 5. sz. 20-21.
- Kozma Endre: *Észrevételek a kárpátaljai magyarságnak és helyzetének állapotáról*. Kárpátaljai Minerva 1.kötet, 2. Füzet. P. 79-90. (é.n.)
- Lajos Mihály: A görögkatolikus egyház tegnap ... és ma. *Kárpátaljai Szemle* 1996, IV/2: 15.
- Maco, N. O. – Luc, O. M.: Nacionalnij szklad naszelewnya Zakarpatszjkoi oblasztyi (zhidno perepiszu 1989 r.). In *Matyeriali naukowo-practicsnoji konferenciji „Gyerzsavne rehuljuwnya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”*, 214-234, UZSDU, Uzshorod. 1997.
- Marton Erzsébet: Hogy megmaradjon az anyanyelvűi életter. A KMPSZ VII. közgyűlésén. *Közoktatás*, 1999/2. 3-4.
- Médam Alian: A diaszpóra archetipusai, tipológiája. *Kisebbségkutatás*, 1994/3.
- Mihovics I.I.: Problemi szocializaciji osznovnih etnoszociálnih szpiljnot Zakarpattya, In *Matyeriali naukowo-practicsnoji konferenciji „Gyerzsavne rehuljuwnya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”*, Uzshorod, p. 46-57. 1997.
- Olekszjenko Anatolij (szerk.): *Oszvita Ukrajini u perehidnij period*, Mizsarnodnij Fond Vidrodzsennya Kijiv. 1997.
- Orosz Ildikó: Non scholae, sed vitae ... *Hatodik Síp*, 1990. 2. sz.
- Orosz Ildikó: Magánvélemény (Gondolatok egy újságcikk és egy „válóper” kapcsán). *Kárpátaljai Szemle* 1994. 7. sz. 13-14.
- Orosz Ildikó: *A magyar nyelvűi oktatás esélyei Kárpátalján (Dokumentumgyűjtemény)*. Ungvár-Budapest, Intermix. 1995.
- Orosz Ildikó: A társadalmi szervezetek szerepe az államalkotó folyamatok stabilizálásának biztosításában a közoktatás szemszögéből. *Közoktatás* 1998/3-4.
- Orosz Ildikó: Anyanyelvről, oktatásról egy koncepciótervezet kapcsán. *Közoktatás*, 1998/2. 3-5.
- Orosz Ildikó: A kárpátaljai magyar nyelvűi oktatás távlati fejlesztésének lehetőségei. *Kárpátaljai Szemle* 1994. 5. sz. 8-9.
- Orosz Ildikó: Kisebbségi oktatás Kárpátalján. *Nyelvünk és kultúránk*, 1999. 106. sz. 61-77.
- S. Benedek András: *Kárpátalja története és kultúrtörténete*. Bp., Bereményi Könyvkiadó. (é.n.)
- S. Benedek András: *A tettenérhető történelem. (Kárpátaljai nemzetiség - és kultúrtörténeti vázlat.)* Ungvár – Budapest, Intermix, 1993.
- S. Benedek András: *„Itt élned, halnod kell...” Kárpátaljai honismereti olvasókönyv*. Ungvár-Budapest, Intermix. 1994.

- S. Benedek András: *A megmaradás esélyei. (Tanulmányok, esszék, kritikák)* Hatodik Síp Alapítvány, Mandátum Kiadó, 1996.
- Dr. Szabó László: *Kárpátaljai demográfiai adatok.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1993.
- Dr. Veress Gábor – Popovics Vladimir: *Nemzetiségi iskolák Kárpátalján 1919-1991,* Beregszász, 1999.

ILDIKÓ OROSZ

Mother tongue/native speaker teaching in the scattered region. A general survey of Ukraine (Sub Carpathian region)

The author takes into account that the typologizing of a national minority is made based on three criteria – number, spatial position, identity - which influence and determine its interest enforcement possibilities in the majoritarian society, namely how the minorities can assure the continuance of their cultural life, and the reproduction of their national elite which bears its cultural values and hands over these values. If some minorities have strong positions, in the light of the above mentioned criteria, then they can have an independent community life and they integrate as a community in the majoritarian nation so they possess collective rights. The weakening of whichever criterion affects negatively the interest enforcement, which finally destroys the community, its members – responding to the challenges of the minoritarian being – move toward the assimilation, which appears as a possible solution for the individual. The Hungarian minority in Ukraine, taking into account the above mentioned criteria, can be considered a scattered minority, and it can be regarded as an endangered minority being on the “turning point” also in Ukraine.

The spatial position, the number, the identity of the Ukrainian scattered minorities, and their histories, which differ from region to region, the Hungarian mother tongue educational system didn't develop in the same way so their Hungarian native speaking education can not be uniformly analyzed. The author, because of this, deals separately with the present and possibilities of the Hungarian language teaching in the case of the different regions, settlements. In the same time, the study sketches a strategy for the development of the Hungarian language teaching in Ukraine.